

WSTĘP

Przedmiot badań przedstawionych w niniejszej monografii stanowiła mało dziś znana twórczość niemieckiego kompozytora, dyrygenta i pedagoga Josepha Ignatza Schnabla (1767–1831), prekursora tzw. wrocławskiej szkoły katolickiej muzyki kościelnej². Ów pochodzący z niewielkiego pruskiego miasteczka na Śląsku³ artysta większą część życia spędził w stolicy prowincji, Wrocławiu, gdzie przez niemal 35 lat prowadził aktywną działalność muzyczną, wywierając znaczący wpływ na rozwój śląskiego życia kulturalnego w pierwszej połowie XIX wieku. Będący przez 26 lat kapelmistrzem katedry św. Jana Schnabel zasłynął przede wszystkim jako autor pokaźnego repertuaru muzyki religijnej, obejmującego ponad 230 tytułów. Trzon owej twórczości stanowią wokalnie-instrumentalne wielogłosowe opracowania łacińskich tekstów liturgicznych (cykle mszalne, części *proprium*, cykle nieszporne, hymny, antyfony, *Te Deum* i inne), nie brak w niej jednak również adaptacji tekstów niemieckich, w tym także pozaliturgicznych. O niegdysiejszej popularności owych kompozycji świadczą zarówno źródła literackie z epoki, jak i wieloletnia tradycja wykonywania dzieł Schnabla na Śląsku, sięgająca roku 1945. Tym bardziej niezrozumiałą może wydać się fakt, że omawiana twórczość została dziś niemal zupełnie zapomniana – nie tylko jako repertuar muzyczny o interesujących walorach artystycznych, lecz także jako przedmiot współczesnych badań muzykologicznych. Próba całościowego omówienia spuścizny kompozytorskiej śląskiego kapelmistrza wydała się zatem słuszna z uwagi na brak adekwatnych opracowań we współczesnej literaturze przedmiotu oraz interesujący kontekst przemian stylistycznych w muzyce europejskiej przełomu wieków XVIII i XIX, w jakim zaistniała omawiana twórczość. Pewną rolę w podjęciu tematu tego opracowania odegrały także względy osobiste – jego autor pochodzi bowiem z tego samego Nowogrodźca, w którym przed ponad 250 laty przyszedł na świat Joseph Ignatz Schnabel.

² Paul Blaschke, *Die Breslauer Schule. Kirchenmusikalische Erinnerungen*, „Schlesisches Priesterjahrbuch” 2 (1961), s. 55–68.

³ Naumburg am Queis (obecnie Nowogrodziec, powiat bolesławiecki, województwo dolnośląskie, Polska) w drugiej połowie XVIII stulecia był niewielkim miasteczkiem położonym na obszarze Królestwa Prus. Miejscowość leży nad rzeką Kwisą, która w owym czasie wytyczała granicę z elektoratem Saksonii.

Nadrzędnym celem niniejszej pracy była próba dokonania obiektywnej, a co za tym idzie – wielowymiarowej oceny dorobku twórczego wrocławskiego kapelmistrza. Jej przeprowadzenie wymagało nie tylko poczynienia odpowiednich analiz muzykologicznych zachowanych utworów, lecz także przedstawienia omawianego repertuaru w różnych perspektywach. Szczególnej uwagi wymagał ogólny kontekst historyczno-geograficzny, obejmujący procesy i zmiany zachodzące w różnych nurtach europejskiej muzyki katolickiej w drugiej połowie XVIII wieku. Drugi istotny punkt odniesienia stanowił ówczesny dyskurs teoretyczny rozwijany wokół zagadnienia muzyki religijnej, w ramach którego został wypracowany zespół cech normatywnych właściwych dla repertuaru tego rodzaju. Osobnego omówienia wymagały także lokalne tradycje komponowania muzyki religijnej na Śląsku, pielęgnowane w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres działalności muzycznej Schnabla. Te trzy przedstawione tu w ogólnym zarysie perspektywy złożyły się na zamieszczony w tytule monografii kontekst przemian stylistycznych w muzyce przełomu wieków XVIII i XIX. Niejako na drugim planie niniejszej pracy postawiono zamiar przybliżenia współczesnemu czytelnikowi interesującej postaci Josepha Ignatza Schnabla – zarówno za sprawą informacji biograficznych, jak i tekstów źródłowych, w których podnoszono jego zasługi dla rozwoju kulturalnego miasta oraz popularyzowania muzyki kościelnej.

Dwojaki, historyczno-źródłowy charakter pracy wymagał sięgnięcia po kilka różnych metod badawczych. Należy tu wymienić zarówno narzędzia krytyki i analizy tekstów literackich z epoki (lokalizację i przegląd źródeł, wybór reprezentatywnych cytatów, przetłumaczenie ich na język polski⁴, syntetyczne podsumowanie zagadnień przedstawianych w literaturze), jak i metody analizy oraz krytyki piśmiennictwa naukowego dotyczącego danej problematyki. Przy omawianiu procesów historycznych (rozwój określonych nurtów, tradycji, praktyk) konsekwentnie stosowano kryterium chronologiczne, z kolei w opisie zjawisk występujących w tym samym czasie posługiwano się kryterium geograficznym bądź hierarchicznym. W przedstawieniu niektórych zjawisk o charakterze cyklicznym (na przykład repertuaru prezentowanego podczas koncertów) decydujące okazały się także metody ilościowe, na czele z analizą statystyczną. Zastosowania odrębnego zasobu narzędzi metodologicznych wymagało przeprowadzenie analiz utworów muzycznych Josepha Ignatza Schnabla. Z uwagi na to, że większość zachowanych przekazów źródłowych przetrwała do naszych czasów jedynie w postaci ksiąg głosowych, niezbędne było przygotowanie partytur umożliwiających obserwację poszczególnych składników dzieła muzycznego. W przypadku występowania rozbieżności w różnych przekazach tej samej kompozycji (kontrafaktury, odmienna instrumentacja, zmiany w obsadzie) przeprowadzono odpowiednie badania komparatystyczne. Datowania poszczególnych utworów dokonano na podstawie adnotacji zawartych w materiale nutowym, a także (zwłaszcza

⁴ Jeżeli nie zaznaczono inaczej, wszystkie prezentowane w pracy tłumaczenia tekstów obcojęzycznych pochodzą od autora. Przy cytowaniu tekstów i źródeł przyjęto zasadę, zgodnie z którą nawiasami okrągłymi zaznaczano pominięte fragmenty tekstów, w nawiasy kwadratowe ujmowano natomiast uzupełnienia autora pracy.

w przypadku kompozycji ogłoszonych drukiem) w oparciu o źródła pozamuzyczne, w tym informacje prasowe, recenzje, katalogi wydawnicze, inwentarze muzykaliów oraz programy koncertów. Należy także podkreślić istotną rolę, jaką odegrały w tym względzie dane zawarte w ogólnodostępnej międzynarodowej bazie RISM (*Répertoire International des Sources Musicales*), zawierającej obecnie⁵ 696 rekordów kompozycji sygnowanych nazwiskiem kompozytora. Przeprowadzone analizy muzykologiczne służyły przede wszystkim wyodrębnieniu reprezentatywnych cech stylu muzycznego Schnabla, przejawiających się na różnych płaszczyznach utworu. Zgodnie z obraną metodologią kolejno omawiano następujące komponenty dzieła muzycznego: charakterystykę ogólną i datowanie, przeznaczenie i obsadę, formę, układ tonalny i zjawiska harmoniczne, fakturę, instrumentację i brzmienie, relacje słowno-muzyczne i kategorie wyrazowe. W ramach powyższych zakresów omawianą twórczość porównywano także z reprezentatywnymi kompozycjami innych autorów. Ilustrację poszczególnych zagadnień stanowią zamieszczone w pracy przykłady nutowe, obejmujące – w zależności od analizowanego zakresu – całą partyturę bądź jej fragmenty. Dla scharakteryzowania warstwy harmonicznej utworów posłużono się systemem Erpfa, który wydał się najbardziej odpowiedni dla opisu złożonych współbrzmień toniczno-dominantowych, chętnie stosowanych przez kompozytora.

Choć okres twórczy Josepha Ignatza przypadł głównie na trzy pierwsze dekady XIX stulecia, przedstawienie miarodajnego kontekstu historycznego wymagało przesunięcia dolnej granicy przyjętych w pracy ram czasowych na połowę XVIII wieku⁶. Sięgnięcie do początków formowania się stylu klasycznego pozwoliło na zilustrowanie przynajmniej głównych kierunków rozwoju bądź kontynuowania tradycji muzyki katolickiej w różnych ośrodkach europejskich, niejednokrotnie mocno jeszcze zakotwiczonych w estetyce baroku. Za górną granicę czasową obrano początek XX wieku, a dokładniej rok 1931, zamykający okres stułetniej pośmiertnej recepcji dorobku kompozytorskiego Schnabla, co umożliwiło prześledzenie zmian w sposobie wartościowania dzieł kapelmistrza na przestrzeni wieku. W tym miejscu wypada wyjaśnić także obrane dla wspomnianego kontekstu historycznego ramy przestrzenne. Skupiono się tu głównie na tym obszarze Europy, na którym formowały się główne trendy i nurty w wielogłosowej, wokalno-instrumentalnej katolickiej muzyce liturgicznej. Omówiono zatem najważniejsze centra leżące na terenie obecnych Włoch (Neapol, Wenecję, Bolonię, Rzym, Mediolan i Padwę), Austrii (Wiedeń, Salzburg), Czech (Pragę) oraz południowych Niemiec (Drezno, Monachium, Mannheim). Warto zauważyć, że większość z tych ośrodków, choć nie zawsze bezpośrednio, wywarła znaczący wpływ na rozwój XVIII-wiecznych tradycji na Śląsku. Na bogatej kulturze tego regionu odcisnęły się zarówno jego pierwotna przynależność do wielonarodowego imperium Habsburgów, jak i póź-

⁵ Stan na 4 stycznia 2023 roku.

⁶ Dla wyjaśnienia przyczyn niektórych zjawisk bądź tradycji ta granica musiała być siłą rzeczy przesuwana jeszcze bardziej wstecz, niekiedy aż do początku XVIII wieku.

niejsze wchłonięcie go przez Królestwo Prus, który to fakt nie przeszkodził jednak w zachowaniu dotychczasowych kontaktów z krajami i ośrodkami katolickimi na czele z Rzymem jako stolicą katolickiej władzy kościelnej.

Złożona historia geopolityczna Śląska odcisnęła piętno także na bogactwie i różnorodności tradycji kulturalnych, w tym muzycznych. O wyjątkowym statusie owej prowincji jako środowiska działalności licznych lokalnych kompozytorów, dyrygentów i muzyków świadczy pokaźna liczba opublikowanych w latach 1830–2001 śląskich leksykonów muzycznych⁷. W kontekście okresu omawianego w niniejszej pracy na większą uwagę zasługują zwłaszcza pierwsze opracowania tego typu: *Die Tonkünstler Schlesiens* (1830)⁸ Carla Juliusa Adolpha Hugona Hoffmanna (1801–1843) oraz czterotomowy *Schlesisches Tonkünstler-Lexikon* (1846–1847)⁹ Carla Koßmala (1812–1893) i Carla Heinricha Herzela (1812–1893). Najbardziej aktualne kompendium wiedzy na temat historii życia muzycznego na Śląsku prezentuje natomiast wydany w roku 2001 pod redakcją Lothara Hoffmanna-Erbrechta *Schlesisches Musiklexikon*¹⁰, zawierający także hasła rzeczowe¹¹. Panorama kultury muzycznej omawianego obszaru była także przedstawiana w perspektywie historycznej, czego dowód stanowią powojenne opracowania *Muzyka i Teatr* (1966)¹² Sydora

⁷ Szersze omówienie tego zagadnienia: Hubert Unverricht, *Regionale Ostdeutsche Musiklexikographie*, „Musik des Ostens” 11 (1989), s. 231–239.

⁸ Carl Julius Adolph Hoffmann, *Die Tonkünstler Schlesiens. Ein Beitrag zur Kunstgeschichte Schlesiens, vom Jahre 960 bis 1830. Enthaltend biographische Notizen über schlesische Komponisten, musikalische Schriftsteller und Pädagogen, Virtuosen, Sänger, Kantoren, Kammermusiker, Instrumentenmacher, so wie über Beförderer und Liebhaber der Tonkunst*, Breslau 1830 [dalej: HOFFMANN; rozwinięcia skrótów najczęściej cytowanych pozycji bibliograficznych zostały podane na początku pracy].

⁹ Koßmaly [Carl] und Carlo [Carl Heinrich Herzel], *Schlesisches Tonkünstler-Lexikon, enthaltend die Biographien aller Schlesischen Tonkünstler, Componisten, Cantoren, Organisten, Tongelehrten, Textdichter, Orgelbauer, Instrumentenmacher &. &. Nebst genauer Angabe aller Schlesischen musikalischen Institute, Vereine, Musikschulen, Liedertafeln etc. etc.* Hrsg. von Koßmaly und Carlo, Heft 1–4, Breslau 1846/1847. Reprint: Hildesheim – New York 1982.

¹⁰ Lothar Hoffmann-Erbrecht (red.), *Schlesisches Musiklexikon*, Augsburg 2001 [dalej: SML].

¹¹ Pomiędzy rokiem 1847 a 2001 ukazało się jeszcze sześć innych prac tego typu, jednak zakres poruszanej w nich problematyki dotyczył najczęściej wybranego obszaru geograficznego bądź okresu. *Vide* Paul Thamm, *Die Tonkünstler der Grafschaft Glatz*, „Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz” 5 (1885/86), s. 52–58, 161–167, 245–254, 309–319; Ewald Röder, *Geborene Schlesier. Lexikon, enthaltend kurze Biographien in Schlesien geborener Tonkünstler*, Bunzlau 1890; Helene Schieron, *Oberschlesische Komponisten. Verzeichnis der im Besitz der Musikbücherei der Stadt Beuthen/Oboe Secundo. Befindlichen Werke zeitgenössischer ober-schlesischer Komponisten, bearbeitet von Helene Schieron*, Beuthen OS. 1941; Ewa Bociek / Andrzej Kornecki / Krystyna Turek, *Kompozytorzy i muzykolodzy środowiska katowickiego*, Katowice 1982; Leon Hanek, *Wrocławscy kompozytorzy, muzykolodzy i publicyści*, Wrocław 1985; Johannes Mainka, *Musiker des Raumes Leobschütz in Oberschlesien der letzten fünf Jahrhunderte. Ein biographisch-bibliographisches Nachschlagewerk*, Dülmen 1993. W tym miejscu warto zasygnalizować również bibliograficzną kompilację dotyczącą muzyki na Śląsku: Johannes Hübner, *Bibliographie des Schlesischen Musik- und Theaterwesens* (Schlesische Bibliographie 6, nr 2), Breslau 1934.

¹² Sydor Michalkiewicz, *Muzyka i teatr*, [w:] Waclaw Długoborski (red.), *Historia Śląska*, tom II. 1763–1850, część 3. 1763–1806, Wrocław et al. 1966, s. 457–459.

Michalkiewiczza, *Schlesiens Musikgeschichte im Überblick* Fritza Feldmanna (1970)¹³, *Rozwój śląskiej muzyki artystycznej. Od średniowiecza do klasycyzmu* Karola Musioła (1977)¹⁴ oraz *Musikgeschichte Schlesiens und der Schlesier. Ein zusammenfassender Überblick* Huberta Unverrichta (1999)¹⁵. Obok prac o charakterze przekrojowym warto wskazać także na publikacje stanowiące wynik studiów nad dziejami kultury muzycznej Wrocławia, będącego centrum prowincji, a tym samym ośrodkiem promieniowania wiodących nurtów na okoliczne tereny. Do najważniejszych (z perspektywy niniejszej pracy) opracowań tego typu należą: *Nachrichten über Concerte in Breslau 1722–1836*¹⁶ Richarda Conrada Kießlinga, *Beiträge zur Konzertgeschichte Breslaus am Ende des vorigen und zu Anfang dieses Jahrhunderts* (1890)¹⁷ Georga Münzera, *Musikgeschichte der Stadt Breslau* (1919)¹⁸ Georga Jensch, a także *Życie koncertowe Wrocławia w drugiej połowie XVIII wieku* (1990)¹⁹ Marii Zduniak oraz *Muzyka i historia muzyki na Uniwersytecie Wrocławskim w XIX i w I połowie XX wieku* Macieja Gołęba (2005)²⁰ (przytoczone pozycje nie przedstawiają oczywiście wyczerpującego zestawienia literatury dotyczącej przedmiotu²¹).

¹³ Fritz Feldmann, *Schlesiens Musikgeschichte im Überblick*, [w:] Gerhard Pankalla / Gotthard Speer (red.), *Musik in Schlesien* (Arbeitskreis für Schlesische Musik 2), Dülmen 1970, s. 28–80.

¹⁴ Karol Musioł, *Rozwój śląskiej muzyki artystycznej. Od średniowiecza do klasycyzmu*, [w:] *idem* (red.), *Tradycje śląskiej kultury muzycznej. J. Elsner a polska kultura muzyczna XIX wieku* (Prace Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej 4), Katowice–Grodków 1977, s. 5–26.

¹⁵ Hubert Unverricht, *Musikgeschichte Schlesiens und der Schlesier. Ein zusammenfassender Überblick*, [w:] Helmuth Fiedler (red.), „*Aus der Heimat hinter den Blitzen rot*”. *Streiflichter zur Musikkultur in Ostmittel- und Südosteuropa*, Filderstadt 1999, s. 9–29.

¹⁶ [Richard Conrad Kießling], *Nachrichten über Concerte in Breslau 1722–1836*, PL-WRu, Oddział Rękopisów, sygn. R 2907, Mf. 7221. Źródło cyfrowe: https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=R-KP_R_2907_33152&view=thumbnails&thumb_page=1 [dostęp: 12.01.2023] [dalej: KIESSLING]. Więcej na temat rękopisu: Mariusz Urban, *Muzyka jako element spektaklu. Aspekt wizualny recepcji wrocławskich koncertów publicznych końca XVIII i początku XIX wieku w świetle rękopisu Richarda Konrada Kießlinga „Nachrichten über Concerte in Breslau 1722–1836”*, „*Aspekty Muzyki*” 2020, vol. 10, s. 69–87.

¹⁷ Georg Münzer, *Beiträge zur Konzertgeschichte Breslaus am Ende des vorigen und zu Anfang dieses Jahrhunderts*, Leipzig 1890.

¹⁸ Georg Jensch, *Musikgeschichte der Stadt Breslau*, I. Teil. *Geschichte der kirchlichen Musik bis zur Einführung der Reformation*, Breslau 1919.

¹⁹ Maria Zduniak, *Życie koncertowe Wrocławia w drugiej połowie XVIII wieku*, [w:] Maria Bąk et al. (red.), *Konferencja Naukowa „Tradycje śląskiej kultury muzycznej VIII”*. 26–28 października 1995 (ZN AMuz we Wrocławiu 69), Wrocław 1996, s. 63–79.

²⁰ *Eadem*, *Muzyka i historia muzyki na Uniwersytecie Wrocławskim w XIX i w I połowie XX wieku*, [w:] Maciej Gołęb (red.), *Muzykologia we Wrocławiu. Ludzie – historia – perspektywy*, Wrocław 2005, s. 11–44.

²¹ *Vide* także Krystyn Matwijowski, *Uroczystości, obchody i widowiska w barokowym Wrocławiu* (Monografie Śląskie Ossolineum 18), Wrocław et al. 1969; Gerhard Pankalla / Gotthard Speer (red.), *Musik in Schlesien* (Arbeitskreis für Schlesische Musik 2), Dülmen 1970; Walentyna Węgrzyn-Klisowska, *Muzyka w dawnym Wrocławiu* (Monografie Śląskie 38), Wrocław 1987; Maria Zduniak, *Muzyka i muzycy polscy w dziewiętnastowiecznym Wrocławiu* (Monografie Śląskie 37), Wrocław et al. 1984; *eadem*, *Józef Elsner a kultura muzyczna Wrocławia pierwszej połowy XIX wieku*, [w:] Karol Musioł (red.), *Tradycje śląskiej kultury muzycznej. J. Elsner a polska kultura muzyczna XIX wieku*, Katowice–Grodków 1977, s. 85–92; Fritz Feldmann / Maria Zduniak, hasło: *Breslau, IV. Preussische Provinzhauptstadt*, [w:] MGG², *Sachteil*, t. II, ssp. 147–161; Andrzej Wolański / Maria Zduniak, hasło: *Muzyka. Kultura Muzyczna Wrocławia. Średniowiecze*

W drugiej połowie XVIII stulecia oraz w pierwszych dekadach kolejnego wieku jeden z ważnych nurtów twórczości kompozytorskiej nadal stanowiła wielogłosa muzyka religijna, w głównej mierze tworzona na potrzeby liturgii katolickiej i protestanckiej²². Podobnie jak w pozostałych częściach Europy, także na Śląsku repertuar tego rodzaju charakteryzował się wyjątkowym poziomem złożoności formalno-stylistycznej; można wręcz mówić o swoistej fuzji stylów importowanych spoza granic kraju z rozwiązaniami lokalnymi. Nic zatem dziwnego, że zagadnienie muzyki liturgicznej tego czasu stało się przedmiotem licznych studiów i polemik, podejmowanych głównie przez autorów niemieckich, a po II wojnie światowej – także polskich. Z uwagi na problematykę poruszaną w niniejszej pracy omówienia wymaga przede wszystkim literatura dotycząca śląskiej muzyki katolickiej okresu 1700–1850. Pierwsze prace zorientowane wokół tego zagadnienia powstawały już na początku XIX wieku, tworzone przez lokalnych kompozytorów, dyrygentów i kierowników chórów. Cel tych publikacji był jednak daleki od krytycznego ujęcia tematu – stanowiły one raczej subiektywne opisy ówczesnych tradycji i praktyk kompozytorskich bądź też charakterystyki repertuaru prezentowanego w kościołach. Najciekawsze, unikatowe wręcz świadectwo przedstawia artykuł Carla Juliusa Adolpha Hoffmanna *Einige Worte über die Anwendung der Musik in den katholischen Kirchen Schlesiens* (1832)²³, w którym autor opisał wszystkie praktykowane wówczas na Śląsku gatunki muzyki katolickiej. Istotne wiadomości na temat repertuaru oraz stanu osobowego wrocławskich kapel kościelnych i klasztornych na przełomie stuleci zostały przedstawione w artykułach Bernarda Hahna (1780–1852) *Aufführungsverzeichnis für das Jahr 1832* (1835)²⁴ oraz *Bericht über den ehemaligen und heutigen Zustand des Musikwesens in den katholischen Pfarrkirchen Breslau's* (1837)²⁵. Popularyzowaniem twórczości śląskich kompozytorów oraz tradycji pielęgnowanych na tym obszarze zajmował się również Bernard Kothe (1821–1897) – wrocławski pedagog, przewodniczący Śląskiego Towarzystwa Cecylińskiego²⁶. Należy tu

i czasy nowożytne, [w:] Jan Harasimowicz (red.), *Encyklopedia Wrocławia*, Wrocław 2000, s. 540–541; Lothar Hoffmann-Erbrecht, hasło: *Breslau*, [w:] SML, s. 61–85; Joanna Subel, *Wrocławska chóralistyka. Tom I 1817–1944*, Wrocław 2008.

²² Tę tezę potwierdza chociażby fakt, że trudno byłoby wskazać kompozytora czynnego w XVIII stuleciu, który nie posiadałby w swym dorobku przynajmniej kilku opracowań gatunków muzyki liturgicznej.

²³ Carl Julius [Adolph] Hoffmann, *Einige Worte über die Anwendung der Musik in den katholischen Kirchen Schlesiens*, „Breslauer Zeitschrift für katholische Theologie” (1832), nr 6, s. 3–43.

²⁴ Bernard Hahn, *Aufführungsverzeichnis für das Jahr 1832*, „Eutonia, eine hauptsächlich pädagogische Musik-Zeitschrift” 9 (1835), s. 258–269.

²⁵ *Idem*, *Bericht über den ehemaligen und heutigen Zustand des Musikwesens in den katholischen Pfarrkirchen Breslau's*, [w:] *Übersicht der Arbeiten und Veränderungen der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur 1837*, Breslau 1838, s. 17–18. Podawane przez Hahna informacje o składzie kapel klasztornych dotyczą stanu z lat 1792–1810.

²⁶ Przybliżenie sylwetki Kothe'go: Bernward Speer, *Die Ausbildung katholischer Kirchenmusiker Schlesiens im 19. Jahrhundert. Der Seminarmusiklehrer Bernhard Kothe (1821–1897)*, [w:] Remigiusz Pośpiech / Piotr Tarlinski (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku. Materiały Sympozjum zorganizowanego*, Opole 1997, s. 155–164.

wskazać przede wszystkim jego prace dydaktyczne, przeznaczone dla dyrygentów chórów: przewodnik *Die Musik in der katholischen Kirche* (1862)²⁷ oraz słownik muzyczny *Musikalisch-liturgisches Wörterbuch* (1890)²⁸. Uzupełnienie XIX-wiecznego piśmiennictwa stanowią cenne artykuły publikowane w czasopiśmie muzycznym „Eutonia, eine hauptsächlich pädagogische Musik-Zeitschrift”, wydawanym w latach 1829–1837 pod redakcją wrocławskiego pedagoga i publicysty Johanna Gottfrieda Hientzsch (1787–1856)²⁹. Na uwagę zasługują tu zwłaszcza starannie opracowane biografie śląskich muzyków i kompozytorów oraz recenzje najnowszych publikacji muzycznych³⁰.

Przełom w badaniach śląskiej muzyki katolickiej nastąpił w pierwszych dekadach XX wieku wraz z opublikowaniem dysertacji doktorskiej Hansa Erdmanna Guckela (1882–1942), zatytułowanej *Katholische Kirchenmusik in Schlesien* (1912)³¹. Stała ona pierwsze monograficzne ujęcie omawianej problematyki, choć jej zakres czasowy obejmuje jedynie lata 1668–1831. Wart uwagi jest fakt, że znaczna część rozprawy Guckela została poświęcona życiu i twórczości Josepha Ignatza Schnabla, dlatego to opracowanie będzie jeszcze przedmiotem uwagi. Spośród niemieckojęzycznych publikacji okresu międzywojennego należy wymienić wiele artykułów o charakterze przyczynkarskim, jak chociażby *Schlesische Chorpflge in Vergangenheit und Gegenwart* (1935)³² Paula Blaschkego, *Schlesische Kirchenkomponisten der Gegenwart* (1935)³³ Josepha Kindlera, *Der Cäcilienverein in Schlesien* (1935)³⁴ Josepha Thamma, *Schlesien und die kirchenmusikalische Bewegung* (1935)³⁵ Josefa

²⁷ Bernard Kothe, *Die Musik in der katholischen Kirche. Wegweiser durch das gesammte Gebiet der katholischen Kirchenmusik nebst Abhandlungen über Regeneration derselben und den kirchlichen Verordnungen für Chordirigenten und Kirchenvorstände*, Breslau 1862.

²⁸ *Idem*, *Musikalisch-liturgisches Wörterbuch. Für alle Freunde der Kirchenmusik, insbesondere zum Handgebrauche für Chordirigenten*, bearbeitet von Bernhard Kothe, Breslau 1890.

²⁹ Pełna treść karty tytułowej czasopisma brzmi: „Eutonia, eine hauptsächlich pädagogische Musik-Zeitschrift für Alle, welche die Musik in Schulen zu lehren und in Kirchen zu leiten haben, oder sich auf ein solches Amt vorbereiten; herausgegeben in Verbindung mit mehreren Herren Geistlichen, gelehrten Kunstfreunden, Musikdirectoren, Cantoren, Organisten und Musiklehrern an Universitäten, Gymnasien und Schullehrer-Seminarien Deutschlands von Joh. Gottfr. Hientzsch, Oberlehrer am Königl. evangel. Schullehrer-Seminar zu Breslau”.

³⁰ Lucian Schiwietz, *Die Musikzeitschrift „Eutonia” als Spiegel kirchenmusikalischer Ausbildung in den Jahren 1828 bis 1837*, [w:] Remigiusz Pośpiech / Piotr Tarlinski (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku. Materiały Symposium zorganizowanego*, Opole 1997, s. 133–141.

³¹ Hans Erdmann Guckel, *Katholische Kirchenmusik in Schlesien*, Leipzig 1912. Reprint: Wiesbaden 1972 [dalej: GUCKEL].

³² Paul Blaschke, *Schlesische Chorpflge in Vergangenheit und Gegenwart*, „Musica Sacra. Kirchenmusikalische Monatsschrift” 65 (1935), nr 7, s. 143–145.

³³ Joseph Kindler, *Schlesische Kirchenkomponisten der Gegenwart*, „Musica Sacra. Kirchenmusikalische Monatsschrift” 65 (1935), nr 7, s. 149–152.

³⁴ Joseph Thamm, *Der Cäcilienverein in Schlesien*, „Musica Sacra. Kirchenmusikalische Monatsschrift” 65 (1935), nr 7, s. 140–143.

³⁵ Josef Witkowski, *Schlesien und die kirchenmusikalische Bewegung*, „Musica Sacra. Kirchenmusikalische Monatsschrift” 65 (1935), nr 7, s. 137–140.

Witkowskiego, *Katholische Kirchenmusik in Schlesien bis 1800* (1935)³⁶ Arnolda Schmitza, *Zelter und der Männergesang in Schlesien* (1937)³⁷ Joachima Herrmanna czy *Die Breslauer Schule* (1937)³⁸ Waldemara Matysiaka. W okresie powojennym, pomimo zmiany przynależności państwowej Śląska, badania nad kulturą muzyczną tego obszaru kontynuowali z powodzeniem muzykologowie niemieccy. W roku 1963 ukazał się zbiór artykułów poświęconych repertuariowi muzyki religijnej (zarówno katolickiej, jak i protestanckiej) tego obszaru, opublikowany pod wspólnym tytułem *Silesia Cantat* (1963)³⁹. Co interesujące, po raz pierwszy przedmiotem rozważań stały się tu także polsko-niemieckie relacje międzykulturowe⁴⁰. Do późniejszych opracowań o charakterze przekrojowym należą *Musikgeschichte Schlesiens* (1986)⁴¹ Lothara Hoffmanna-Erbrechta, a także opublikowany pod jego redakcją zbiór artykułów *Geistliche Musik in Schlesien* (1988)⁴². Bardziej pogłębione studia wybranych zagadnień związanych z muzyką katolicką tego okresu stały się zasługą głównie dwóch badaczy niemieckich urodzonych na Śląsku jeszcze przed II wojną światową: Huberta Unverrichta (1927–2017) oraz Rudolfa Waltera (1918–2009). Wśród istotniejszych w kontekście niniejszej pracy artykułów pierwszego z nich należy wymienić przede wszystkim *Musik und Musikpflege im Bistum Breslau* (2001)⁴³, *Musik in Schlesien zur Zeit der Klassik* (1997)⁴⁴, a także *Zum Begriff der Breslauer oder schlesischen Schule in der Kirchen- und Orgelmusik* (1997)⁴⁵. Z bogatego dorobku naukowego Rudolfa Waltera na szczególną uwagę zasługuje wnikliwe studium poświęcone muzyce liturgicznej pielęgnowanej w katedrze wrocławskiej – *Die Breslauer Dommmusik von 1805–1945* (1981)⁴⁶. W tej publikacji autor nie tylko scharakteryzował pokrótce twórczość kompozytorską kolejnych kapelmistrzów

³⁶ Arnold Schmitz, *Katholische Kirchenmusik in Schlesien bis 1800*, „Musica Sacra. Kirchenmusikalische Monatsschrift” 65 (1935), nr 7, s. 145–147.

³⁷ Joachim Herrmann, *Zelter und der Männergesang in Schlesien*, „Schlesische Heimat” (1937), nr 3, s. 160–163.

³⁸ Waldemar Matysiak, *Die Breslauer Schule*, „Musica Sacra. Kirchenmusikalische Monatsschrift” 65 (1935), nr 7, s. 148–150.

³⁹ *Silesia Cantat. Beiträge zur Musikkultur und Geschichte Schlesiens* (Schriftenreihe für die Ost-West-Begegnung Kulturheft 45), Troisdorf 1963.

⁴⁰ Bernhard Stasiewski, *Deutsch-polnische Nachbarschaft in der Geschichte*, [w:] *Silesia Cantat...*, ed. cit., s. 5–38; Hermann Fuhrich, *Das Volkslied als Brücke zu unseren östlichen Nachbarvölkern*, [w:] *ibidem*, s. 39–59.

⁴¹ Lothar Hoffmann-Erbrecht, *Musikgeschichte Schlesiens (Die Musik der Deutschen im Osten Mitteleuropas, Band 1)*, Dülmen 1986.

⁴² *Idem*, *Geistliche Musik in Schlesien* (Arbeitskreis für Schlesische Musik 13), Dülmen 1988.

⁴³ Hubert Unverricht, *Musik und Musikpflege im Bistum Breslau*, [w:] *idem*, *De Musica in Silesia. Zbiór artykułów*, Piotr Tarlinski (red.), Opole 2007, s. 74–75.

⁴⁴ *Idem*, *Musik in Schlesien zur Zeit der Klassik*, [w:] *idem*, *De Musica...*, ed. cit., s. 231–244.

⁴⁵ *Idem*, *Zum Begriff der Breslauer oder schlesischen Schule in der Kirchen- und Orgelmusik*, [w:] *idem*, *De Musica...*, ed. cit., s. 561–564.

⁴⁶ Rudolf Walter, *Die Breslauer Dommmusik von 1805–1945*, [w:] Gerhard Pankalla / Gotthard Speer (red.), *Musik in Schlesien im Zeichen der Romantik* (Arbeitskreis für Schlesische Musik 9), Dülmen 1981, s. 87–218. Autor opublikował także osobny artykuł omawiający stan kapeli katedralnej na rok 1832. *Vide idem*, *Die Breslauer Dommmusik im Jahre 1832*, JSFUB 23 (1982), s. 201–214.

matris ecclesiae całej diecezji, lecz także przedstawił rozwój tradycji muzycznych oraz uwarunkowań materialno-ekonomicznych kapeli katedralnej na przestrzeni 140 lat. Spośród innych owoców wielostronnych studiów Rudolfa Waltera należy wymienić artykuły dotyczące kultury muzycznej śląskich klasztorów⁴⁷, działalności lokalnych kompozytorów⁴⁸ i pielęgnowania na omawianym obszarze niemieckiej pieśni kościelnej⁴⁹. Szczególną wartość dla badań podjętych w niniejszej pracy przedstawiają edycje źródłowe dokumentów rękopiśmiennych, przede wszystkim inwentarzy muzykaliów kościelnych i klasztornych pochodzących z różnych ośrodków śląskich, w tym z katedry wrocławskiej⁵⁰.

Znacznie rzadziej omawiane zagadnienia stanowiły przedmiot studiów badaczy polskich. W pracach poświęconych kulturze muzycznej Śląska przełomu wieków XVIII i XIX problematyka muzyki liturgicznej z reguły była przedstawiana na uboczu innych zagadnień (na przykład rozwijającego się ruchu koncertowego) bądź też przy okazji prezentowania twórczości lokalnych kompozytorów⁵¹. Choć do końca XX wieku nie powstało syntetyczne ujęcie tematu w języku polskim, warto wskazać na ówczesne próby badawcze dotyczące konkretnych obszarów, jak na przykład muzyki organowej⁵², pielęgnowanej na Śląsku repertuaru liturgicznego⁵³ czy też aktywności

⁴⁷ *Idem*, *Musikpflege in schlesischen Klöstern im 17. und 18. Jahrhundert*, „Schlesien” 35 (1990), nr 4, s. 209–218; *idem*, *Erhaltung kirchenmusikalischer Bestände bei der Säkularisation in Schlesien 1810/11*, JSFUB 27 (1986), s. 307–317.

⁴⁸ *Idem*, *Kirchenkomponisten der Diözese Breslau im 18. Jahrhundert*, „Oberschlesisches Jahrbuch” 7 (1991), s. 111–141; *idem*, *Domkapellmeister Bernard Hahn und seine Domchor-Chronik (1831–1852)*, JSFUB 34 (1993), s. 93–156; *idem*, *Der Breslauer Domorganist Joseph Gottwald und seine „Denkwürdigkeiten”*, [w:] Walter Salmen (red.), *Zur Orgelmusik im 19. Jahrhundert* (Innsbrucker Beiträge zur Musikwissenschaft 9), Innsbruck 1983, s. 115–126.

⁴⁹ *Idem*, *Das schlesische katholische Kirchenlied in der Zeit der Gegenreformation*, „Oberschlesisches Jahrbuch” 11 (1995), s. 35–50.

⁵⁰ *Idem*, *Musikalienverzeichnisse des Breslauer Doms aus der 2. Hälfte des 18. Jahrhunderts*, [w:] Christoph Helmut Mahling (red.), *Florilegium Musicologicum. Festschrift H. Federhofer zum 75. Geburtstag*, Tutzing 1988, s. 463–491; *idem*, *Das Musikalienverzeichnis des Breslauer Kathedrale aus dem Jahr 1761*, FAM 35 (1988), s. 256–275; *idem*, *Das Musikalieninventar des Breslauer Domchors aus der Amtszeit von Domkapellmeister J.I. Schnabel*, JSFUB 30 (1989), s. 77–103; *idem*, *Das Musikalien-Inventar der Breslauer Kathedrale aus den Jahren 1824/25*, FAM 36 (1989), s. 304–328 [dalej: WALTER]; *idem*, *Der Kirchenmusikalienbestand in Glatz aus den Jahren 1730–1860*, JSFUB 36–37 (1995/1996), s. 151–177; *idem*, *Das Musikalien-Inventar der Kreuzherrenkirche in Neisse von ca. 1825*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” 55 (1997), s. 197–218.

⁵¹ *Vide* zwłaszcza przytaczane wyżej prace Marii Zduniak, a także: Dariusz Sokolowski, *Kompozycje religijne Johanna Georga Clementa (1735–1794) w zbiorach Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, [w:] Maria Zduniak et al. (red.), *Tradycje śląskiej kultury muzycznej*, tom VI (ZN AMuz we Wrocławiu 59), Wrocław 1992, s. 83–86; Piotr Tarlinski, *Dittersdorfs Kirchenmusik in Schlesien. Theologische Anmerkungen*, [w:] Piotr Tarlinski / Hubert Unverricht (red.), *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej* (Sympozja 30), Opole 2000, s. 207–227.

⁵² Jan Gembalski, *Muzyka organowa na Śląsku – szkic historyczny*, [w:] Paweł Podejko (red.), *Organy i muzyka organowa I*, Gdańsk 1977, s. 127–140.

⁵³ Remigiusz Pośpiech, *Formy muzycznej oprawy procesji Bożego Ciała na Śląsku do końca XIX wieku*, [w:] Rudolf Pierskała / Remigiusz Pośpiech (red.), *Kultura i sztuka w służbie Eucharystii* (Sympozja 24), Opole 1997, s. 125–140; *idem*, *Kult Eucharystii w muzyce na Boże Ciało*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars”

wybranych ośrodków⁵⁴. Należy także podkreślić wkład autorów polskich w studia nad zachowanymi zbiorami posekularyzacyjnymi, pochodzącymi z licznych bibliotek klasztornych i kościelnych na Śląsku, a przechowywanymi obecnie w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu, Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu oraz Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie⁵⁵. W kontekście powyższej literatury naukowej pozycję o znaczeniu przełomowym dla stanu badań polskich stanowi syntetyczne opracowanie *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku* (2004)⁵⁶ Remigiusza Pośpiecha. Ta publikacja powstała jako podsumowanie wieloletnich, szeroko prowadzonych badań autora nad katolicką kulturą muzyczną Śląska, przedstawia zatem pozycję unikatową w polskojęzycznej literaturze przedmiotu. Również w kontekście niniejszego opracowania ta monografia stanowi ważny punkt odniesienia, dotyczy bowiem okresu bezpośrednio poprzedzającego epokę, w której żył i tworzył Joseph Ignatz Schnabel⁵⁷. Z nowszych publikacji autorów polskich należy wymienić także syntetyczne opracowanie Joanny Subel *Kirchenmusik in Breslau während des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts – Stand der Forschung* (2006)⁵⁸, monografię Ludmiły Sawickiej *Bernard Hahn (1780–1852) – muzyk wrocławski na tle miasta i epoki* (2006)⁵⁹, a także wnikliwe studium Tomasza Jeża *Kultura muzyczna jezuitów na Śląsku i ziemi kłodzkiej (1581–1776)* (2013)⁶⁰.

3 (1997), nr 1, s. 105–112; *idem*, *Dziękczynny hymn „Te Deum” w śląskiej tradycji muzycznej*, [w:] Tadeusz Dola / Rudolf Pierskała (red.), *Ut mysterium paschale vivendo exprimatur. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Helmutowi Janowi Sobeczce, dziekanowi Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, z okazji 60. rocznicy urodzin* (Opolska Biblioteka Teologiczna 38), Opole 2000, s. 115–133.

⁵⁴ *Vide* na przykład Jan Harasimowicz, *Wkład Legnicy w kulturę artystyczną Śląska od średniowiecza do końca XIX wieku*, [w:] *idem* (red.), *Kultura artystyczna dawnej Legnicy*, Opole 1991, s. 9–26.

⁵⁵ *Vide* Józef Mandziuk, *Muzykalia w Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu*, [w:] Maria Zduńiak *et al.* (red.), *Tradycje śląskiej kultury muzycznej*, tom III (ZN AMuz we Wrocławiu 28), Wrocław 1981, s. 169–174; Aniela Kolbuszewska, *O księgozbiore muzycznym Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, [w:] Tadeusz Natanson *et al.* (red.), *Tradycje śląskiej kultury muzycznej*, tom III (ZN AMuz we Wrocławiu 28), Wrocław 1981, s. 175–194; Tadeusz Maciejewski, *Uwagi metodyczne dotyczące inwentaryzacji i badań śląskich zbiorów muzycznych*, [w:] Jarosław Stępowski / Helmut Loos (red.), *Beiträge zur Musikgeschichte Schlesiens. Musik-kultur – Orgellandschaft. Tagungsbericht Liegnitz 1991* (Deutsche Musik im Osten 5), Bonn 1994, s. 301–306; Adam Mrygoń, *Dolnośląskie rękopisy muzyczne w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, [w:] *ibidem*, s. 285–290; Ewa Hauptman-Fischer, *Muzykalia poklasztorne w Gabinetce Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, „*Hereditas Monasteriorum*” 1 (2012), s. 438–441; Agnieszka Drożdżewska, *Zbiory biblioteki dawnego Instytutu Muzycznego przy Uniwersytecie Wrocławskim. Historia i znaczenie*, [w:] Jan Harasimowicz (red.), *Uniwersytet Wrocławski w kulturze europejskiej XIX i XX wieku* (Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Wrocław 4–7 października 2011 roku), Wrocław 2015, s. 215–220.

⁵⁶ Remigiusz Pośpiech, *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, Opole 2004 [dalej: POŚPIECH].

⁵⁷ Górną granicą czasową przyjętą przez Remigiusza Pośpiecha w opisywanej monografii jest okres pierwszych lat działalności Schnabla na stanowisku kapelmistrza katedralnego. *Vide* POŚPIECH, s. 183–185.

⁵⁸ Joanna Subel, *Kirchenmusik in Breslau während des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts – Stand der Forschung*, „*Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa*” 11 (2006), s. 133–144.

⁵⁹ Ludmiła Sawicka, *Bernard Hahn (1780–1852) – muzyk wrocławski na tle miasta i epoki*, maszynopis pracy magisterskiej, Instytut Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

⁶⁰ Tomasz Jeż, *Kultura muzyczna jezuitów na Śląsku i ziemi kłodzkiej (1581–1776)*, Warszawa 2013.

Powyższy zarys literatury bezpośrednio dotyczącej przedmiotu należy uzupełnić o kilka kluczowych opracowań historycznych opisujących śląskie środowisko kościelne na przełomie wieków XVIII i XIX. Warto tu wskazać chociażby takie prace, jak: *Geschichte des Bistums Breslau* (1929)⁶¹ Franza Xavera Seppelta, *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej* (1962)⁶² Wincentego Urbana, *Geschichte des Bistums Breslau* (1980)⁶³ Wenera Marschalla, *Historiografia diecezji wrocławskiej do roku 1821* (1982)⁶⁴ Jana Kopca, *Diecezja wrocławska w XVIII w.* (1986) oraz *Poczet biskupów wrocławskich* (2000) Józefa Patera⁶⁵. Trudno byłoby nie wymienić w tym miejscu także kilku istotnych studiów autorstwa Josefa Jungnitza, przeprowadzonych nad specyfiką tradycji lokalnych, w tym dokładnej charakterystyki śląskich ksiąg liturgicznych⁶⁶.

Osobnego, bardziej szczegółowego omówienia wymaga kwestia obecnego stanu badań nad życiem, działalnością muzyczną oraz dorobkiem kompozytorskim Josepha Ignatza Schnabla. Jak już zostało wspomniane wcześniej, twórczość wrocławskiego kapelmistrza nie doczekała się jak dotąd monograficznego ujęcia – ani w literaturze niemieckiej, ani w polskiej. W sposób najbardziej kompletny i w miarę dokładnie opracowano jedynie życiorys kompozytora⁶⁷. Po raz pierwszy tego zadania podjął się Carl Julius Adolph Hoffmann we wspomnianym leksykonie *Die Tonkünstler Schlesiens*⁶⁸. Kolejne źródła informacji biograficznych – autorstwa wrocławskiego publicysty Friedricha Mehwalda (1803 – około 1862) – pochodzą z okresu niewiele późniejszego, ukazały się bowiem tuż po śmierci artysty, w roku 1831⁶⁹. Dość wspomnieć, że owe trzy dokumenty stanowiły zasadniczą bazę danych dla wszystkich XIX-wiecznych autorów leksykonów i encyklopedii, w których zostało umieszczone nazwisko Schnabla⁷⁰. W sposób daleko szerszy życiorys oraz szczegóły

⁶¹ Franz Xaver Seppelt, *Geschichte des Bistums Breslau*, Breslau 1929.

⁶² Wincenty Urban, *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*, Wrocław 1962.

⁶³ Werner Marschall, *Geschichte des Bistums Breslau*, Stuttgart 1980.

⁶⁴ Jan Kopiec, *Historiografia diecezji wrocławskiej do roku 1821*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 45 (1982), s. 203–396.

⁶⁵ Józef Pater, *Diecezja wrocławska w XVIII w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 41 (1986), nr 4, s. 619–649; *idem*, *Poczet biskupów wrocławskich*, Wrocław 2000.

⁶⁶ Josef Jungnitz, *Das Breslauer Brevier und Proprium*, Breslau 1893; *idem*, *Die Breslauer Ritualien*, Breslau 1891; *idem*, *Die Breslauer Weihbischöfe*, Breslau 1914; *idem*, *Geschichte der Fronleichnamspzession in Breslau*, „Schlesisches Pastoralblatt” 19 (1898), nr 13, s. 122–125; nr 14, s. 133–134; nr 15, s. 144–146.

⁶⁷ Omawiane tu kwestie biograficzne zostały przedstawione szerzej w części 2.2 niniejszej pracy.

⁶⁸ Carl Julius [Adolph] Hoffmann, hasło: *Schnabel (Joseph Ignatz)*, [w:] HOFFMANN, s. 389–404. Warto nadmienić, że leksykon Hoffmanna ukazał się jeszcze za życia Schnabla, a muzycy znali się osobiście.

⁶⁹ Friedrich Mehwald, Nekrolog. 2. Joseph Ignatz Schnabel, „Eutonia, eine hauptsächlich pädagogische Musik-Zeitschrift” VI (1831), s. 187–192 [dalej: EUTONIA]; *idem*, *Biographie Herrn Joseph Ignatz Schnabels*, Breslau 1831 [dalej: MEHWALD].

⁷⁰ Vide Bernhard Friedrich Voigt (red.), hasło: 184. Joseph Ignatz Schnabel, [w:] *Neuer Nekrolog der Deutschen*. 9 (1831), Erster Theil, Ilmenau 1833, s. 538–543; Gustav Schilling, hasło: Schnabel, Joseph Ignaz, [w:] *idem* (red.), *Encyclopädie der gesammten musikalischen Wissenschaften, oder Universal-Lexicon der Tonkunst*, tom VI, Stuttgart 1838, s. 227–229; Koßmaly [Carl] und Carlo [Carl Heinrich Herzel] (red.), hasło: Schnabel (Joseph Ignatz), [w:] *Schlesisches Tonkünstler-Lexikon (...)*, Erstes Heft, Breslau 1846, s. 143–150 [dalej: KOSSMALLY]; François-Joseph Fétis, hasło: Schnabel (Joseph-Ignace), [w:] *Biographie universelle*

działalności muzycznej wrocławskiego kapelmistrza przedstawił Hans Erdmann Guckel w przywołanej już monografii *Katholische Kirchenmusik in Schlesien*. Autor podzielił biogram kompozytora na kilka odrębnych rozdziałów w układzie chronologicznym. Każdy z nich bogato zilustrował cytataми z dokumentów dostępnych jeszcze przed II wojną światową. Tym samym jako opis biograficzny praca Guckela stanowi dziś źródło unikatowe, a układ treści zaproponowany przez autora został przyjęty powszechnie we współczesnych opracowaniach⁷¹. Życiorys Schnabla doczekał się także kilku prezentacji w języku polskim. Można tu wskazać streszczenie biografii kompozytora w książce *Nowogrodziec* (2000)⁷² Mariusza Olczaka i Zdzisława Abramowicza, a także dwie prace autorstwa Andrzeja Prasała poświęcone głównie życiu wrocławskiego kapelmistrza⁷³. Krótkie podsumowanie informacji biograficznych zostało także zamieszczone w przyczynkarskich artykułach Mariusza Urbana (2015)⁷⁴ oraz Iwony Świdnickiej (2017)⁷⁵. Uzupełnienie literatury naukowej zorientowanej wokół zagadnień faktograficznych stanowią artykuły o charakterze

des musiciens, tom VII, Paris 1867, s. 484–486; Hermann Mendel, hasło: Schnabel, Joseph Ignaz, [w:] idem (red.), *Musikalisches Conversations-Lexikon*, tom IX, Berlin 1878, s. 132–133; Ewald Röder, hasło: Schnabel, Joseph Ignaz, [w:] *Geborene Schlesier...*, ed. cit., s. 47; Robert Eitner, hasło: Schnabel, Joseph Ignaz S., [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, tom XXXII, Leipzig 1891, s. 79–81; idem, hasło: Schnabel, Joseph Ignaz, [w:] *Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mitte des neunzehnten Jahrhunderts*, tom IX (Schein–Tzwiefel), Leipzig 1903, s. 49–50.

⁷¹ Vide Wilibald Gurlit, hasło: *Schnabel – 1) Joseph Ignaz*, [w:] *Riemann Musik Lexikon, Personenteil L–Z*, Mainz et al. 1961, s. 617–618; August Scharnagl, hasło: *Schnabel*, [w:] Friedrich Blume (red.), *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik*, tom XI, Kassel 1963, szp. 1888–1889; Hermann Fuhrich, *Der Breslauer Domkapellmeister Joseph Schnabel*, „Schlesien. Eine Vierteljahresschrift für Kunst, Wissenschaft und Volkstum” 12 (1967), Heft 2, s. 106–109; Hubert Unverricht, *Joseph Ignaz Schnabel*, [w:] Helmut Neubach / Ludwig Petry (red.), *Schlesier des 15. bis 20. Jahrhunderts* (Schlesische Lebensbilder 5), Würzburg 1968, s. 76–81; Maria Zduniak, hasło: *Schnablowie. Rodzina muzyków*, [w:] *Encyklopedia Wrocławia*, Jan Harasimowicz (red.), Wrocław 2000, s. 742; Rudolf Walter, hasło: *Schnabel, Joseph Ignaz*, [w:] SML, s. 667–668; Michael Musgrave, hasło: *Schnabel, Joseph Ignaz*, [w:] NGD, tom XXII, s. 549–550; Thomas Napp, hasło: *Schnabel 1. Joseph Igna(t)z*, [w:] MGG³, *Personenteil*, tom 14, szp. 1486–1487; Adam Neuer, hasło: *Schnabel Joseph Ignaz*, [w:] EM, tom IX, s. 113; Bernhard Hemmerle, hasło: *Schnabel, Joseph Ignaz*, [w:] Traugott Bautz (red.), *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, tom XXIX, Nordhausen 2008, szp. 1273–1276.

⁷² Mariusz Olczak / Zdzisław Abramowicz, *Nowogrodziec. Dzieje miasta i okolic do roku 1945*, Warszawa 2000.

⁷³ Andrzej Prasał, *Życie i twórczość Józefa Ignacego Schnabla (1767–1831) na tle dziejów muzyki kościelnej na Śląsku*, maszynopis pracy magisterskiej, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu 2001; idem, *Życie i twórczość wrocławskiego kapelmistrza katedralnego Józefa Ignacego Schnabla (1767–1831)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 17 (2009), nr 2, s. 179–198. Niestety, w tych pracach twórczość muzyczna kompozytora została przedstawiona w sposób bardzo ogólnikowy.

⁷⁴ Mariusz Urban, *Joseph Ignaz Schnabel – kompozytor i organizator życia muzycznego Wrocławia w pierwszej połowie XIX wieku*, [w:] Jan Harasimowicz (red.), *Uniwersytet Wrocławski w kulturze europejskiej XIX i XX wieku* (Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Wrocław 4–7 października 2011 roku), Wrocław 2015, s. 143–146.

⁷⁵ Iwona Świdnicka, *Wrocławska działalność Josepha Ignaza Schnabla. Nieznana wersja hymnu Schnabla – próba rekonstrukcji i analizy*, [w:] Anna Granat-Janki et al. (red.), *Tradycje śląskiej kultury muzycznej*, tom XIV, cz. I, Wrocław 2017, s. 111–131.

popularyzatorskim, opublikowane przez różnych autorów na polskich stronach internetowych w pierwszych dekadach XXI wieku⁷⁶. Osobnego omówienia wymagają publikacje, w których szerzej opisano aktywność pedagogiczną Josepha Ignatza. Jego wieloletnia działalność na stanowisku nauczyciela w Das Katholisches Schullehrer-Seminar została podsumowana w historycznej już pracy Aloisa Schirdewahna (1935)⁷⁷, z kolei udział kompozytora we współtworzeniu katolickiego oddziału Królewskiego Akademickiego Instytutu Muzyki Kościelnej na Uniwersytecie Wrocławskim, a następnie kierowanie nim przedstawiono w artykule Rudolfa Waltera (1997)⁷⁸ oraz w szerokim studium Agnieszki Drożdżewskiej poświęconym życiu muzycznemu na tym uniwersytecie⁷⁹. Niestety, w literaturze przedmiotu brakuje podobnego opracowania dotyczącego działalności dyrygenckiej Schnabla; do dyspozycji współczesnego czytelnika pozostają jedynie przytaczane już opracowania Georga Münzera oraz Guckela, które nie stanowią jednak ujęć syntetycznych. Aby przeprowadzić dokładniejsze badania, należy sięgnąć do dokumentów źródłowych z epoki – przede wszystkim do wspomnianej kroniki autorstwa Richarda Conrada Kießlinga oraz relacji zamieszczanych w ówczesnej prasie muzycznej, zarówno lokalnej („Schlesische Provinzialblätter”, „Eutonia, eine hauptsächlich pädagogische Musik-Zeitschrift”, „Schlesische Zeitung”, „Neue Breslauer Zeitung”, „Neuer Breslauer Erzähler”), jak i zagranicznej (lipskiej „Allgemeine Musikalische Zeitung” oraz berlińskiej „Berliner Allgemeine Musikalische Zeitung”)⁸⁰.

Zgoła odmiennie przedstawia się obecny stan badań nad twórczością muzyczną Schnabla. Pod uwagę można tu brać jedynie prace powstałe w XX wieku, choć i one charakteryzują się zbytnim uproszczeniem; ewentualnie przedstawiają wyniki badań prowadzonych jedynie nad wybranym zakresem repertuaru. Do dziś nie zostały kompleksowo omówione całe obszary dorobku kompozytorskiego Josepha Ignatza, w tym dominujące pod względem liczby części *proprium*, a także litanie, opracowania hymnu *Te Deum* czy utwory powstałe do tekstów niemieckich. Jak dotąd przedmiotem rozważań nie była również twórczość świecka Schnabla – li-czebnie skromna, ale zawierająca dzieła o wyjątkowych walorach artystycznych. W pracy Guckela charakterystyka stylu kompozytorskiego Josepha Ignatza została

⁷⁶ Vide na przykład Jerzy Kowolik, *Wielki – zapomniany. Cierpienie, bieda materialna i cudowna muzyka!*, artykuł opublikowany na stronie www.nowogrodzic.eu/index.php/cz/wiesci-ze-szkol/52-gmina/170-historia-nowogrodzic [dostęp: 12.01.2023]; Andrzej Prasał, *Śląski Haydn*, artykuł opublikowany na stronie www.nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/stara_strona/numery/102005/11.html [dostęp: 12.01.2023].

⁷⁷ Alois Schirdewahn, *Domkapellmeister Joseph Schnabel und sein Sohn August als Lehrer am Breslauer Schullehrer-Seminar. Ein Beitrag über den Musikunterricht an schlesischen katholischen Schullehrer-Seminaren in den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts*, Breslau 1935.

⁷⁸ Rudolf Walter, *Die Ausbildung von Kirchen- und Schulmusikern am Institut für Kirchenmusik der Universität Breslau*, [w:] Remigiusz Pośpiech / Piotr Tarlinski (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku* (Sympozja 23), Opole 1997, s. 143–154.

⁷⁹ Agnieszka Drożdżewska, *Życie muzyczne na Uniwersytecie Wrocławskim w XIX i I połowie XX wieku. Edukacja muzyczna – działalność naukowa – ruch koncertowy*, Wrocław 2012.

⁸⁰ Szerzej o muzycznych ogłoszeniach prasowych – vide rozdział 9.1.

nakreślona zaledwie w jednym z ośmiu rozdziałów poświęconych artyście. Ponadto autor skupił się przede wszystkim na dość schematycznym przedstawieniu twórczości mszalnej, a prezentację pozostałych gatunków potraktował pobieżnie⁸¹. Bezspornie najbardziej wartościowa część pracy Guckela to – obok gruntownie opracowanego biogramu kompozytora – zawarty w niej pierwszy systematyczny spis dzieł Schnabla, obejmujący 223 odrębne pozycje⁸². Mimo pewnych niedociągnięć metodologicznych⁸³ to zestawienie nadal stanowi cenne źródło wiedzy, zwłaszcza w kontekście repertuaru zaginionego podczas II wojny światowej. Wybranymi zakresami twórczości Josepha Ignatza zajmowali się także inni muzykolodzy niemieccy. W pierwszej kolejności należy tu wymienić Waldemara Matysiaka oraz Aloisa Schirdehahna – autorów interesujących artykułów dotyczących gatunku *Stationes* oraz repertuaru niemieckich pieśni i hymnów liturgicznych⁸⁴. Te opracowania powstały jeszcze przed II wojną światową, zasługują zatem na podobną uwagę jak praca Guckela. Najnowsze (niestety ostatnie) wyniki badań nad twórczością Schnabla przedstawiono jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku – w pracach wspomnianego Rudolfa Waltera. Szczególną wartość mają jego dogłębne i kompleksowo opracowane studia poświęcone cykлом nieszpornym, hymnom oraz antyfonom maryjnym kompozytora⁸⁵. Podkreślić trzeba również zasługi Waltera jako edytora współczesnych wydań kilku kompozycji Schnabla, w tym *Missa in As*, antyfony *Regina coeli* (C-dur) oraz pastorelli *Transeamus usque Bethlehem*⁸⁶. Przegląd literatury poświęconej wyłącznie twórczości kompozytorskiej wrocławskiego kapelmistrza zamyka polskojęzyczna praca *Katalog utworów Josepha Ignaza Schnabla zachowanych w: Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu, Oddziale Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, Oddziale Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie* (1998)⁸⁷ Adrianny Zarębskiej. Należy jednak zaznaczyć, że to opracowanie nie przedstawia właściwego katalogu utworów *sensu stricto*, lecz raczej charakterystykę źródeł, to

⁸¹ Twórczość mszalna Schnabla została przedstawiona na 16 stronach, pozostałe gatunki – na sześciu. *Vide* GUCKEL, s. 115–139.

⁸² *Ibidem*, s. 149–161.

⁸³ Inwentarz nie został przez autora zaopatrzony w incipity nutowe, co stawia pod znakiem zapytania jego przydatność jako punktu odniesienia do identyfikacji dzieł śląskiego kapelmistrza. Bliższa charakterystyka katalogu Guckela – *vide* rozdział 2.3.

⁸⁴ Waldemar Matysiak, *Die Fronleichnams-Stationen-Musiken Schnabls*, „Cäcilia. Zeitschrift für katholische Kirchenmusik” 38 (1931), nr 4, *Zum 100. Todestage J.I. Schnabls 16 Juni 1931* [dalej: CÄCILIA], s. 53–57; Alois Schirdehahn, *J.I. Schnabel als Lieder- und Hymnenkomponist deutscher Texte*, *ibidem*, s. 57–62.

⁸⁵ Rudolf Walter, *Drei figurale Chorvespern von Breslauer Dommusikern*, [w:] *Festschrift Hubert Unverricht zum 65. Geburtstag* (Eichstätter Abhandlungen zur Musikwissenschaft 9), Tutzing 1992, s. 305–321; *idem*, *Joseph Ignaz Schnabls Figuralkompositionen zur Vesper, Sonderdruck aus JSFUB, XXXIX*, Stuttgart 1998, s. 481–510.

⁸⁶ Szczegóły tych wydań – *vide* aneks I.

⁸⁷ Adrianna Zarębska, *Katalog utworów Josepha Ignaza Schnabla zachowanych w: Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu, Oddziale Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, Oddziale Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, maszynopis pracy magisterskiej, AMuz im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1998.

jest zachowanych w wymienionych ośrodkach przekazów utworów Schnabla, co oczywiście nie umniejsza wartości owej pracy, jedynej w swoim rodzaju.

Katalogi Guckela oraz Zarębskiej stanowiły punkty wyjścia dla przeprowadzonej przez autora niniejszej pracy wstępnej kwerendy źródłowej oraz oceny stanu zachowania i dostępności źródeł muzycznych dotyczących omawianej twórczości. Z uwagi na to, że praca z muzykami z epoki stanowiła zasadniczą część badań przedsięwziętych na użytek monografii, zagadnieniu źródeł został poświęcony jej odrębny rozdział⁸⁸. Tym niemniej już w tym miejscu należy zasygnalizować, że do czasów obecnych przetrwała znakomita część religijnej twórczości Schnabla. Stanowi ona w pełni wystarczającą bazę dla przeprowadzenia studiów stylistycznych – zarówno pod względem liczbowym, jak i jakościowym. Co istotne, obok kolekcji opisanych przez Zarębską odkryto nowe, nieznane wcześniej zbiory zawierające unikatowe przekazy kompozycji wrocławskiego kapelmistrza. Warta uwagi jest zwłaszcza biblioteka muzyczna dawnej kapeli kościoła uniwersyteckiego we Wrocławiu, katalogowana w latach 2011–2012 przez autora niniejszej pracy⁸⁹.

Struktura i kolejność rozdziałów prezentowanych w monografii zostały wyznaczone omówionymi wyżej celami. Dwojaki, historyczno-analityczny charakter pracy wymagał wprowadzenia w niej kilku odrębnych części. Każda z nich została zorientowana wokół innego obszaru badawczego. W części pierwszej (*Muzyka liturgiczna Kościoła katolickiego w drugiej połowie XVIII wieku*) po omówieniu kwestii terminologicznych oraz sprecyzowaniu kategorii *Kirchenmusik* przedstawiono panoramę wiodących ośrodków muzyki katolickiej na zdefiniowanym już obszarze Europy (1.2). W kolejnych rozdziałach scharakteryzowano poszczególne gatunki muzyki liturgicznej, przy czym najwięcej uwagi poświęcono opracowaniom cyklu *ordinarium missae* jako wiodącym liczebnie w omawianym repertuarze (1.3.1, 1.3.2). W rozdziale 1.4 przedstawiono katolicką muzykę liturgiczną w ujęciu normatywnym, sięgając przy tym zarówno do dokumentów kościelnych tego czasu, jak i do treści rozmaitych dyrektyw wysuwanych w jej kierunku przez władców świeckich. Osobno omówiono kondycję ówczesnej muzyki katolickiej w świetle dokumentów teoretycznych: traktatów, leksykonów i encyklopedii.

Kontynuację treści zawartych we wstępnej partii monografii stanowi część druga (*Joseph Ignatz Schnabel – kompozytor i animator wrocławskiego życia muzycznego*), poświęcona wyłącznie środowisku śląskiemu. Po przedstawieniu tradycji i rozwoju muzyki katolickiej we Wrocławiu w drugiej połowie XVIII wieku (2.1) nakreślono rys biograficzny Josepha Ignatza Schnabla, przy czym akcent położono w nim na wielostronne aspekty muzycznej działalności kompozytora.

⁸⁸ Charakterystyka źródeł muzycznych została przedstawiona w rozdziale 2.3.

⁸⁹ Mariusz Urban, *Katalog zbioru muzykaliów zgromadzonych na chórze Kościoła pw. Najświętszego Imienia Jezus we Wrocławiu*, [2012]. Publikacja online na stronie internetowej Instytutu Muzyki i Tańca w Warszawie: <https://nimit.pl/materialy/katalog-zbioru-muzykaliow-zgromadzonych-na-chorze-koscio-la-pw-najswietszego-imienia-jezus-we-wroclawiu/> [dostęp: 12.01.2023].

Rozdział trzeci w całości poświęcono problematyce źródeł. Za punkt wyjścia obrano wczesne inwentarze dzieł kompozytora (w tym katalog Guckela) i zestawiono je z wynikami najnowszej kwerendy źródłowej. Te dane posłużyły do przedstawienia stanu zachowania twórczości wrocławskiego kapelmistrza, a także do sprecyzowania i objaśnienia metodologii zastosowanej w badaniach.

W kolejnych częściach pracy (3–7) przedstawiono analizę muzykologiczną twórczości Schnabla. Skupiono się jedynie na dziełach powstałych w okresie wrocławskim kompozytora, czyli w latach 1797–1831. Nie badano natomiast utworów wcześniejszych (z okresu parzyckiego), niewykazujących cech dojrzałego stylu muzycznego, choć zawsze uwzględnianych w ogólnych zestawieniach tabelarycznych. Najwięcej uwagi poświęcono cyklowi *ordinarium missae* (3.1) jako najbardziej reprezentatywnemu gatunkowi muzyki liturgicznej. Na podstawie zachowanych cykli mszalnych wrocławskiego kapelmistrza wyodrębniono główne cechy jego indywidualnego profilu kompozytorskiego. Omówiono je w oparciu o charakterystykę poszczególnych komponentów dzieła muzycznego, przedstawioną już wcześniej w zestawieniu metod badawczych. W opisie pozostałych łacińskich gatunków liturgicznych (takich jak *requia*, *graduály*, *offertoria*, *introity*, cykle nieszporne, hymny *vespertini*, antyfony maryjne, *Stationes*, hymny eucharystyczne, *Te Deum* oraz opracowania i aranżacje) poprzestano na charakterystyce skróconej, obejmującej informacje ogólne i datowanie, przeznaczenie i obsadę, układ tonalny i formę oraz przykłady szczególnych rozwiązań. W częściach 5–7 w podobny sposób omówiono pozostałe obszary twórczości Schnabla: utwory religijne prezentowane w związku z liturgią oraz poza nią, a także niezbadany dotychczas repertuar kompozycji świeckich (wokalnych, wokально-instrumentalnych i instrumentalnych), przedstawiający interesujący kontekst dla głównego nurtu twórczości. Na koniec (w części 8) zasygnalizowano niegdysiejszą obecność kilkunastu utworów Josepha Ignatza znanych dziś jedynie z tytułów.

Ostatnia, dziewiąta część pracy (*Próba oceny stylu kompozytorskiego Josepha Ignatza Schnabla*) z uwagi na postulowaną wcześniej wielowymiarową interpretację dorobku muzycznego twórcy została podzielona na kilka odrębnych rozdziałów. W pierwszym z nich przedstawiono dynamikę i sposoby rozprzestrzeniania się analizowanego repertuaru muzycznego, a także jego krytykę z literackich dokumentów z epoki na przestrzeni stu lat od śmierci kompozytora (1831–1931). Po krótko omówiono również najważniejsze kryteria popularności utworów Schnabla. W następnym rozdziale do oceny twórczości wrocławskiego kapelmistrza wprowadzono kontekst historyczny. Wskazano tu występowanie w niej zarówno rozwiązań konwencjonalnych, obecnych w tożsamym repertuarze muzycznym innych twórców tego czasu, jak i cech stylu indywidualnego. Omówiono także specyfikę „wrocławskiej szkoły katolickiej muzyki kościelnej”, za której prekursora uchodzi Schnabel. Decydującą rolę w kształtowaniu się profilu twórczego kompozytora odegrało wierne przestrzeganie przezeń zaleceń Kościoła katolickiego kierowanych

pod adresem muzyki liturgicznej, dlatego w ostatnim rozdziale skupiono się na dokładniejszym studium paradygmatu stylu kościelnego obecnego w omawianych dziełach. W zakończeniu pracy przedstawiono końcowe wnioski z przeprowadzonych badań, a także podjęto próbę odpowiedzi na pytania związane z dzisiejszą recepcją utworów Schnabla oraz perspektywą ich ponownego wprowadzenia do współczesnej panoramy kulturowej.

Uzupełnienie zasadniczej części treści stanowią trzy aneksy. W pierwszym przedstawiono nowy katalog tematyczny utworów Schnabla. Opisano w nim 280 znanych obecnie kompozycji – zarówno tych zachowanych w postaci przekazów drukowanych i rękopiśmiennych, jak i tych, które nie przetrwały do naszych czasów, ale ich niegdysiejsze istnienie potwierdzają źródła pozamuzyczne. Aneks drugi zawiera kalendarium życia i działalności muzycznej kompozytora. Wymieniono w nim nie tylko kluczowe daty z życiorysu Josepha Ignatza, lecz także wiele wrocławskich inicjatyw muzycznych (koncerty abonamentowe, publiczne, charytatywne), których był on inicjatorem bądź w których programach znalazły się jego kompozycje. Kalendarium obejmuje okres od połowy XVIII wieku (pierwsze informacje o rodzinie Schnablów na Śląsku) do roku 1831. W krótkim aneksie trzecim umieszczono oryginalny niemiecki tekst umowy dotyczącej objęcia stanowiska kapelmistrza katedry wrocławskiej przez Schnabla w roku 1805.

*

Niniejsza praca stanowi przeredagowaną i nieco zmienioną w obrębie układu treści wersję mojej dysertacji doktorskiej o tym samym tytule⁹⁰. Powstanie tej rozprawy byłoby znacznie utrudnione, gdybym nie doświadczył wielu oznak życzliwości oraz fachowej pomocy ze strony bardziej doświadczonych muzykologów. Szczególne wyrazy wdzięczności jestem winien przede wszystkim promotorowi rozprawy, prof. dr. hab. Ryszardowi Danielowi Goliankowi, który w latach jej powstawania nieustannie czuwał nad merytoryczną i formalną poprawnością tekstu oraz służył mi cennymi uwagami. Słowa wdzięczności kieruję również do prof. dr. hab. Remigiusza Pośpiecha za udzielenie w początkowym okresie pisania pracy ważnych wskazówek oraz udostępnienie wielu kluczowych opracowań naukowych. Co istotne, profesor Pośpiech jako pierwszy zwrócił uwagę na niezbadany dotąd zbiór muzykaliów kościoła uniwersyteckiego we Wrocławiu i zachęcił mnie do jego zinventaryzowania.

⁹⁰ *Idem*, *Twórczość Josepha Ignatza Schnabla w kontekście przemian stylistycznych muzyki przełomu XVIII i XIX wieku*, maszynopis pracy doktorskiej, Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Muzykologii, Poznań 2019. W okresie przygotowywania niniejszej monografii ukazał się także krótki artykuł autora zawierający najważniejsze wnioski z przeprowadzonych badań – *vide* Mariusz Urban, *Joseph Ignatz Schnabel (1767–1831) i jego twórczość religijna w kontekście najnowszych badań*, „Muzyka” 67 (2022), nr 1 (264), s. 39–64.

Składam także podziękowania wszystkim osobom pomocnym w przeprowadzeniu kwerendy źródłowej oraz uzyskaniu dostępu do kolekcji muzycznych: ks. dr. Adamowi Dereniowi oraz pracownikom Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu, dr Agnieszce Drożdżewskiej oraz dr. hab. Bogusławowi Rabie z Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Wrocławskiego, mgr. Mirosławowi Osowskiemu i mgr Izabeli Baron-Grygar z Oddziału Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, a także mgr. Piotrowi Maculewiczowi z Gabinetu Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Słowa wyjątkowej wdzięczności kieruję do pracowników instytucji zagranicznych: Mariny Deminy oraz Wictora Johanssona z Musik- och teaterbiblioteket w Sztokholmie za udostępnienie fotografii wzmiankowanego w bazie RISM autografu kompozytora, a także Olafowi Nippemu z Moravian Archives w Herrnhut. Szczególne podziękowania należą się administratorom Parafii Rzymskokatolickiej pw. Najświętszego Imienia Jezus we Wrocławiu: śp. ks. prałatowi prof. dr. hab. Piotrowi Niteckiemu oraz ks. mgr. lic. Arkadiuszowi Krziżokowi – za wielokrotne udostępnianie bogatego zbioru muzykaliów zgromadzonych w kościele uniwersyteckim. Badań twórczości Schnabla w pełnym wymiarze nie udałoby się przeprowadzić także bez zgody o. Roberta Móla ani pomocy mgr. Szymona Wołocha z Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kłodzku. W tym miejscu trudno byłoby pominąć zasługi niezującego już ks. Jerzego Kowolika z Naczęsławic, który wzbogacił badania kilkoma unikatowymi drukami muzycznymi. Dziękuję również osobom, które przyczyniły się do udoskonalenia tekstu niniejszej pracy, przede wszystkim recenzentom dysertacji doktorskiej: dr hab. Alinie Mądry oraz wspomnianemu już prof. dr. hab. Remigiuszowi Pośpiechowi. Ich cenne uwagi oraz sugestie wpłynęły na udoskonalenie treści zarówno na płaszczyźnie merytorycznej, jak i w zakresie kompozycji tekstu. Na koniec dziękuję członkom mojej najbliższej rodziny – zwłaszcza żonie – za okazaną wyrozumiałość i cierpliwość w latach powstawania niniejszej pracy.

Mariusz Urban